

*Szegények bálabutikja*

legújabb korok társadalma számára a szellemi ember még csak nem is közellenség, ördögi jelenlét vagy isteni segéderő, inkább valamiféle ódivatú, korszerűtlen látomás. Megmosolyogható, lesajnálható, áttetsző alak. Ugyanis nem reális – természetesen mindez csakis békeidőkben mutatkozik igaznak. A politikai és gazdasági elit mégsem lehet elég óvatos vele kapcsolatban, különösen így, hogy a kor sikeres vezető nagyhatalma, tudása csődöt mondott. (Nemcsak gazdasági, hanem szellemi világválságok idejét is éljük.) Aki a mai értelemben reális, annak céljává kell fogadnia, hogy ravasz és dörzsölt is legyen. Gondolatai mögött kötelezően hátsó gondolat, hitében pedig rosszhiszeműség telepszik meg. Senkiben sem bízhat, mert kételkednie kötelezően reális. Magatartásában az óvatosság, a mindenkiről feltételezett hazugság, hiúság és szívtelenség dominál. Ebben a hangoltságban képzeli a mai kor „realitása”, hogy a világot kívül-belül tökéletesen megismerte. Haszonelvűség és siker. Pénz és társadalmi rang. Hatalom és uniformizált világrend.

Meggyőződéssel hiszi, hogy komisznak kell lennie annak, akinek tekintélye van, hiszen a beavatott az élet zsványiskoláját kötelezően ki is járta. Hamvas Béla szerint az uralmat egy ötéves gyermekre kellene bízni, mert a gyermek nem reális. A gyermek nem korlátolt, nincsenek elvei, nem tud se jóról, se rosszról, csak nevet és ihletetten játszik. (El)játssza a világot, mint ahogyan Isten is azt teszi (velünk). A *Bibliában* a *Példabeszédek könyve* így szól Isten megszemélyesített bölcsességéről: „Amikor megerősítette odafönt a fellegeket, amikor felbuzogtak a mélység forrásai, amikor határt szabott a tengernek, hogy a víz át ne léphesse partját, amikor kimérte a föld alapjait, én már mellette voltam mint kedvence, és gyönyörűségem voltam minden nap, színe előtt játszadozva mindenkor. Játszadoztam földje kerekességén, és gyönyörködtem az emberekben” (8,28–31). A mágusok, költők, alkotóművészek ebből az isteni, az első és elfogulatlan tiszta látásmódból igyekeznek megtartani, továbbadni, tanítani mindazt a minőséget, ami egyre csak romlik és elenyészni látszik, miközben a pragmatikus, reális világ új szabályok közé szorítana mindannyiunkat.

Nem véletlen, hogy már Platón az *Állam* című munkájában számúzné a költőket az általa megalkotott ideális államából. Veszélyt jelentenek ugyanis a hatalom fenntartásában, a társadalom irányításában és a politikai irányelvek megőrzésében. Platón ezt nem vallja be nyíltan, helyette azt állítja, hogy a költők nem rendelkeznek valódi tudással, valamint hogy költeményeik tartalmáról sokkal többet és mélyebben tudnak mások, az igazi beavatottak. Szerinte a költők egy isteni ihletettségből (enthusziaszmosz) hozzák létre alkotásaikat. A nagy költők előadójanak, magyarázójanak szintén nincs igazi tudása, hanem ihletett állapotban szól. Membránként működnek a versek előadói, hiszen a költő szállja meg őket, a költő pedig maga az Isten membránja, tehát nem a teremtő, szellemi erő. Platón óta nem, diktatúrák idején pedig nagyon irányítottan és szűrve lehet a költészetet elhelyezni egy hierarchikus állami gépezetben. Nemcsak nem alkuképes, de kilóg a világ összes szabályosságából. A művész tudása nem vonható a haszonelvűség, általános értelem vagy a vezetés ellenőrzé-

se alá. A művészeteket Platón nem vallja a szellemi élet autonóm területének, hanem pusztán a nevelés eszközeként állítja be. A társadalmi rend megbontásának veszélye morális érzékenysükből fakad, és egy idealisztikus világot projektál a hétköznapi létezésre. A mindent kontrolláló állami szabályrendszer, törvényrend játéktere nem az időtlenségben, nem egy szellemi dimenzióban játszódik, hanem a hétköznapi gyakorlatban, mindenki számára átélhető, megtapasztalható, iparosítottan reális világ elfogadott rendszerében.

A művész az egyik legveszedelmesebb ellensége az állam működtetésének. A múzsák szent örülete Istentől való, a *maniké* segítségével bele lehet látni a világ legelemibb, legmélyebb működéseibe, ez több, mint a jövő, több, mint az egyéni vagy a társadalmi múltunk. A művésznek valahogy túl sok köze van az emberi természethez, létezése legelemibb textusaihoz, egyén és társadalom elemi meghatározásához. A szabadság mint elemi emberi jog belátásához és kivetítéséhez.

Isten nem okos és nem reális, egészen közel hozzá játék közben, ihletben kerül az ember. A költészet dallama, ritmusa, tempója, dinamikája, metruma, eszközszerű pontossága is erősen közvetíti lelki folyamatosságunknak, az én kiterjedésének ezt a különös valóságát. Ezért is lehet veszélyes fegyver a költészet, mert nemcsak kifejezi, de át is hangolhatja a lelkeket, elemi vágyainkat, világhoz, társadalomhoz, politikához való igazodásunkat. Szóval nemcsak az ideák tárgyi manifesztációit, hanem a szellemi tárgyakat is formálja, esetenként újrafogalmazza vagy megteremti. Effajta teremtés pedig komoly válságokat idézhet elő egy egyébként is irányított, fogyasztásra, pazarlásra provokált és kiszolgáltatottságra nevelt társadalomban. Így jön létre a modern és rafinált rabszolgaságra szelídített, korszerű embertípus. Aki egy olyan valóságot szolgál ki, melyben a kötelesség- és felelősségvállalás nem globális felelősségtudatból, hanem a napi, egyéni, de irányított fizikai boldogulásról szól. Ma már aligha tudjuk felbecsülni azt a hatalmas szellemi erőt, amit a korai görög gondolkodók a költészetnek tulajdonítottak, és amelyet felismerve Platón célszerűen korlátozni, kirekeszteni igyekezett ideális államából. Ezt a kitüntetett helyet a költészet (a mitológiával együtt a mesék és legendák) leértékelésével elvesztette. Akciós termék lett a hit, bizalom, hűség, beleézés és a kegyelem állapota. Szegények bálabutikja lett az Istenhez közeli létezés: lelkipecsétes, szagos és gyürkös, mások, régiek levetett rongya. Az ő gondjukat veszi magára, aki tiszta kíván maradni.

A hit marad, amibe kapaszkodni érdemes, mindazok számára, akik valahogy erőszakként élnek meg és szellemtelennek mindazt a korszerű létformát, amelybe mindannyiunkat kényszerít a civilizált, reális társadalom. A kereszténység érzelmi egzaltációjában Jézus Krisztus vált az egyedüli avatott tárggyá. Ugyanakkor megőrizte a transzcendens viszonyt, az isteniséget, amellyel minden kimondás, hallgatás, megézés, belelátás kapcsolatos. Ma már nemcsak a halott költő a jó költő, hanem a végérvényesen, a soha többé fel nem támadó Isten lehet a jól idomított: Jóisten. Tárgyasítható, kirakatba, vitrinbe tehető vagy polcra zsúfolható szellemi preparátum (mint Biblia, kegytárgy, verseskötet stb.). Vagyis a kor embere, istene akkor és oly módon lehet jó, ha behatárolható, korlátozható birtok, megfigyelés alá vonható, biztonságosan kiszámítható, leigázható. Ráaggathatnak csoportonként izmusokat, természetétől idegen normákat, és mindezt úgy, hogy ebből semmit észre ne vegyen, vagy ha mégis, akkor rendszerezettnek, intelligensnek érezhesse magát. Miközben az ész kizárólagosan testi természet, „reál” világi termék. A rég félelmet keltő, mára lesajnált zseniket, látnokokat, médiumokat, varázslókat új módszerekkel kell érvényteleníteni a fogyasztói társadalom korában. Lényeg, hogy ne kísértsenek tescók hosszú, verstelen és gondolattalan sorai között,

plázák ritmusos mozgólépcsőin, zöldesegesk akciós standjainál. Engedtesse meg a legutolsó embernek is, hogy méltósággal mindent csak szimplán, a dolgokat áraik és ne értékeik alapján rímeltessék bele az életükbe. A tudományok, hivatalok, bankok, tőzsdék paragrafusai, sorszámai, indexei mögött a megélhetést, életben maradást az intézmények, kései neveltetésünk védőhálója vezérelje, osztályozza, tartsa biztonságban, cserébe a gondolatvesztésért, a hamvába sült lélektörpéséért.

A magánemberek, akár a lovak, menekülő állatok maradjanak, önmaguk nemes és önreflektálatlan szépségében és kiszolgáltatottságában. Ámde a lovakkal ellentétben az az emberi képesség, melyben a materiális esztétikum egyszer csak felülemelkedik saját személyes, anyagi világán, és nagyobb közösségi távlatból, egy másfajta kollektív szellemi minőségen keresztül lesz képes szemlélni önmagát és persze mindazt, ami körbeveszi, fontos önismereti, néhez egyéni utat igényel. Erről javarészt csak késve derül ki, hogy nem az egyéni, hanem egy közös szellemi kiterjedés, egy isteni szféra beavatottjává teszi őt. Mintha könnyebb lenne a nem beavatódott létezés vagy egyszerűen a lovak tiszta tudatlansága és nemes szépsége ideáját őrizni egy életen át (ez lenne az emberi feladat?) – várni azt a lovast, aki majd megül, betör, elragad, és ha mégsem, akkor közvetlenül az Istenre bízni, ami maradt, amit megőrizni volt ereje ménések rémült patái között a menekülő vadnak?

A lélek útvesztőibe, pokol mélyébe betekinteni. A szellemi értelem, felelősségvállalás, érteni akarás garantáltan megrontja az embert? Talán az efféle szolgálat, nyitottság, alázatosság, érdeklődés, választás az ördög beavató szertartása, nem pedig az Istené lenne? Vajon ki vezeti végig ebben a szellemi koncentrátságban, ebben a veszedelmes kénköves katlanban azt, aki érteni, látni igyekszik? – mikor nem a bátorságra, erényre és felelősségteljes belső útra szocializál bennünket, nem a szellemi, hanem a fogyasztói és gazdasági kiszolgáltatottságra a rafinált „reális” struktúra. Ellenben engedni kényszerít mindannak, ami könnyű és fesztelen: kisörömöknek, kisszerelmeknek, olcsó csajozásoknak, kommersz érzeményeknek. Az állami szerepvállalás révén a politika jogot formál magának, hogy beleszóljon az egyén morális, mentális belső életébe. Az aczéli érában erős kulturális diktátumok voltak, ami nyilvánvalóan nem jó, ma viszont az olyan káros hatásokra kell odafigyelni, amelyek nem feltétlenül az erkölcsöt, a szépséget, a humánusmot szolgálják. Mintha közös összjátékkal a médiával karöltve egy zombivá szuggerálás folya minden civilizált társadalomban. Az olvasás célja nagyrészt már nem a tudás növelése, hanem a szórakoztatás. A legkelendőbb könyvek ma már nem a szépirodalmi kötetek, albumok, hanem a szórakoztatóipar súlytalan, de annál mértéktelenebb áradata. A képernyő – legyen az akár internet, akár televízió – a könnyebb irányba csábít, hogy ne tegyen különösebb erőfeszítést a befogadó, ezzel szemben a szellemi minőség olvasása a képzelőerőn felül az elmét, fantáziát is igénybe veszi, dolgoztatja. Fenyegető, hogy a fogyasztói igények eltolódásával, a populáris kultúra elhatalmasodásával a szellemi ember láthatóan kiveszőben van. Sokak számára a televízió maga a szintiszta kultúra, a lázcsillapító isteni jelenlét. Ne kelljen önszorgalomból fájni, érteni a kút fekete, nagy, mély szíveit. Kis havi törlesztőrészleteket, hosszú futamidőket, 180-ra átváltható devizahiteleket akarjon, higgyen az egyedüli boldogulásban, de legfőképp a megvásárolható életben. Turkálóba ha jár, csak márkás, mutatós, feltuningolható cuccokat keressen, eszébe ne jusson mások levetett szellemi rongya, amin áttetszik néha az ember.

---

KÜRTI LÁSZLÓ (1976) Mátészalkán élő költő, gimnáziumi tanár. A Debreceni Egyetemen végzett filozófia szakot. Legutóbbi verseskötete: *Alkalmi ottbonok* (2007).